

ВІД АВТОРКИ

„З ЧАСІВ ЄЖОВЩИНИ” — спогади, що їх оце втретє пробує видати друком. Перший раз були вони друковані в „Свободі” окремими фейлетонами ще в 1949 році. Потім права друку тих спогадів попросило видавництво „Праця” в Бразилії на початку 1953 року і видало їх окремими відбитками в кількох примірниках п. з. „В КІХТЯХ НКВД.

Прихильні відгуки знайомих людей спонукали мене випустити ці спогади окремою книжкою з новою редакцією матеріалу.

Українському читачеві, в руки котрого попаде ця книжка, треба знати, що ці спогади були писані спеціально для чужинецького світу, а тому в окремих моментах авторці треба було вдатися до такого способу характеристики явищ і окремих осіб, який є зайвим для українця, але без якого багато подій лишилось би для чужинця незрозумілими. Це поклато своєрідний відбиток на стиль книжки. З тих самих причин треба було писати досить довгий і знайомий для українця вступ, який мусів ввести чужинця в суть описуваних подій і який залишаємо у виданні українською мовою.

Перша спроба з виданням цих споминів на чу-

жій мові скінчилася досить невдало: одне з найбільших видавництв Південної Америки ще в кінці 1949 року, заплативши гонорар за право друку в перекладі на чужу мову, досі однак рукопису в світ не випустило.

Тепер в ЗДА знайшлися люди, котрі з власної ініціативи пробують видати цю книжку в англійській мові. Та чи це їм вдасться — покаже майбутнє.

Дуже важливим є також попередити читача, що хоч назви міст, де відбувалися події, і окремих осіб, що виступають в спогадах, є з причин цілком самозрозумілих змінені, але всі події мали місце в роках і місяцях, поданих тут з точністю. Незміненими лишилися тільки назва міста Дніпропетровськ та три прізвища: судді Смолякова, начальника „спецвідділу“ Царика та Руденка, котрий дійсно був обласним прокурором у Дніпропетровську і котрий фактично був убивцею заданих п'яťох викладачів. Та й чи тільки їх одних?..

Тема, порушена в цій книжці, не є новою і вже в достатній мірі вичерпана в мемуарних і белетристичних формах. Але в описаній історії є такі інтриги, що варті пера Конана Дойля і можуть зацікавити навіть тих, хто на власному досвіді познайомився, що значить попасти в хижі кітї НКВД.

Авторка

В С Т У П

Єжовщина — це одна з найхарактерніших сторінок большевицької історії і з огляду на реальність комуністичної загрози, яка повисла над світом, мусить увійти, як осторога, до міжнароднього політичного лексикону. Питома вага подій, яку криє за собою це чудне і незрозуміле для чужинця слово, по ганебности своїй рівняється хіба славі широковідомих гітлерівських «таборів смерти», а розмірами і пляновістю примушує бліднути діяння середньовічної інквізиції.

Термін «єжовщина» походить від імени шефа НКВД Ніколая Єжова, який перебував на цьому пості з 1938 по 1939 рік і який, згідно з вірогідними відомостями, скінчив життя самотубством в шпиталі для божевільних.

По суті своїй єжовщина представляла собою остаточний і завершуючий етап складного і довготривалого процесу поневолення народів, які увійшли в склад Советського Союзу. Говоримо «завершуючий етап процесу», бо вже і за попередніх двадцять років свого панування большевики систематично і неухильно, крок за кроком, позбавляли підкорені собі народи всіх давніше обіцтованих вольностей і відбирали у них навіть ті права якими вони користувалися ще в монархічній російській «тюрмі народів». Проголосивши принципове гасло свободи розвитку культур «національних по формі, а інтернаціональних по змісту», російський комуністичний уряд поступово і пляново нищив провідних людей інших національностей у всіх галузях життя: політичній, економічній та культурно-духовій і заміняв їх москалями або московськими запродавцями. Голодом і масовими репресіями ослаблялося фізичну потугу на-

родів. Пресова і мітингова агітація йшла наступом на психіку мас, переконуючи їх, що вони найвільніші, найщасливіші під сонцем, таким способом притупляючи їхню свідомість, яка була і непотрібна і небезпечна в новітній системі невільництва. Сказано бо: справжнім рабом є той, хто не відчуває тягару свого рабства. На допомогу агітації приходили знову репресії, гострота і сила яких визначувалися відповідно до численності й економічної ваги народу та ступня його політичної свідомості: чим більший був нарід, чим більшу роллю відігравав він в економіці советської імперії, чим вище стояла його національна свідомість, чим сильніші були його намагання до незалежнення від Москви, тим безоглядніше нищили його большевики, тим тяжчим утискам він підлягав.

Україна, що вже тоді нараховувала понад двісті років ідейної й збройної боротьби проти московського ярма, спочатку білого, а потім червоного, що вже в часи Першої Світової Війни кривавилась за свою незалежність і по кількості населення і по природним багатствам стоїть на другому місці в усій советській «федерації», вважалася найнебезпечнішою у своїх сепаратистських тенденціях і тому в усіх попередніх кампаніях терпіла найбільше. Але особливо тяжко помстилася на ній ежовщина, не залишаючи ні одної родини, не надщербленої арештами.

Поруч України спливав кров'ю гордий Кавказ, корчилились у муках козацькі землі Дону і Кубані, стогнали в оковах вольнолюбиві народи Азії, топилася в слъзах Білорусь...

Погравшись трохи в інтернаціоналізм, большевики скоро закинули його і вступили на второвану дорогу російського «месіянського» імперіялізму. З архівів московської історії появляються на денне світло старі шовіністичні гасла і випробувана зброя, яку «модернізують» і доводять до нечуваної досконалости «спеціалісти» ЧеКа ГПУ і НКВД під загальним керівництвом комуністичної партії. Спотворена наука і оплюгавлене мистецтво стають на допомогу нагайці, щоб з тих, кого

минула куля, зробити безсловесну худобу або зрадників і сатрапів новітньої тиранії.

Та всі ці заходи, тільки частково досягаючи мети серед незначного відсотку молоді та найбільше пасивного та несвідомого, або злочинного чи паразитарного елемента, водночас викликали з кожним днем все більше озлоблення серед поголовної більшості населення, яке реально дивилося на світ і тверезо оцінювало «благодаті» большевицького «добробуту».

В умовах нечуваного безправ'я, репресій і масового шпигунства ця ненависть не могла вилитись в реальний чин і тому була нешкідливою. Але на випадок війни, коли державна рівновага похитнулася б під ударами ззовні, ця довгостримувана залізними вудилами стихія грозила вибухнути страшною пожежею, у вислідах якої не можна було сумніватися...

Отже страх перед можливістю революції в час війни штовхнув комуністичний уряд до застосування скрайніх «профілактичних» заходів «очищення запілля», а їх переведення було доручено остаточно Ніколаю Єжову.

Єжовщина офіційно проходила під гаслом: «викоринити і знищити до ноги ворогів народу!», а диктувалася ніби наявністю існування численних підпільних контрреволюційних організацій, які діяли на шкоду большевицького режиму. А насправді ця кампанія мала цілком іншу, подвійну, мету:

1. Знищити остаточно весь той елемент, який мав найбільші підстави бути невдоволеним існуючими порядками і міг у майбутньому очолити визвольний рух;

2. Жорстокими розправами і масовими мордами заарештованих залжати решту так, щоб вона тремтіла на саму думку про можливість бунту і непокорення.

Оперши основу свого панування на посіяній серед підкорених собі масах взаємній ворожнечі, шпигунстві і недовір'ї, большевики найбільше боялися всіх проявів

згуртування і об'єднання, які завжди являються першою підвалиною спільного спротиву проти гнобителів. І тому, попереджуючи стремління пригноблених, вони штучно створювали різні «організації» і жорстокими розправами з ними намагалися вибити в людей навіть саму думку про будьяке об'єднання. От чому в підземеллях НКВД катували невинних людей, примушуючи їх до найдикіших самообвинувачень — участі в неіснуючих підпільних контрреволюційних організаціях, саботажах і шпигунстві «на користь капіталістичних держав». От чому преса і записані комуністичні агітатори на щоденних мітингах по всіх установах і закладах цинічно хвалилися своєю жорстокістю і підкреслювали на кожному кроці, що всяке намагання увільнитися з комуністичного ярма є безвітлядне і тягне за собою страшну і неминучу розправу.

Отже ціллю і завданням ежовщини було не знищення активно діючих ворогів советської влади (бо їх уже було знищено раніше), навіть не знищення людей з ворожим до комунізму світоглядом (бо довелось би знищити 90% всього населення), а **знищення віри у можливість визволення, умертвлення поривань народів до свободи і незалежності.**

Жертвами цієї кампанії почали падати перш усього рештки свідомішої національної інтелігенції, кваліфіковані фахівці і селянство (селянство, як кляса з буржуазними тенденціями, ніколи не мало довір'я у комуністів). Але потім злива арештів поширилася і на високих партійних урядовців, і на споконвічний пролетаріят і взагалі на зовсім непомітних сірих людей, очевидно для того, щоб ніхто не почував себе певним і під постійним страхом за своє існування намагався зайняти якнайменше місце на «щасливій советській землі».

Жах і паніка запанувала серед населення. Найменш необережно сказане слово, найменша помилка в роботі, найменший політичний компромітуючий факт з власного життя, чи з життя родини, а навіть знайомих був вистачальною підставою для арешту. Звичайний на-

ЗМІСТ

	Стор.
Від авторки	5
Вступ	7
В очікуванні катастрофи	15
Катастрофа	29
В становищі жінки „ворога народу”	40
Джерела катастрофи	93
В пастці	97
Кімната ч. 22.	104
У в'язниці	127
Судовий процес	138
Рекурс	154
Безпашпортний	176
Вияснення неясної справи	181
В очікуванні нової розв'язки	202
Віщі сни	216
В Дніпропетровську	241
Незакінчена розмова	256
Останні сторінки	271